

HERFSTEXCURSIE IN DE WESTHOEK OP ZATERDAG 29 OKTOBER 2011

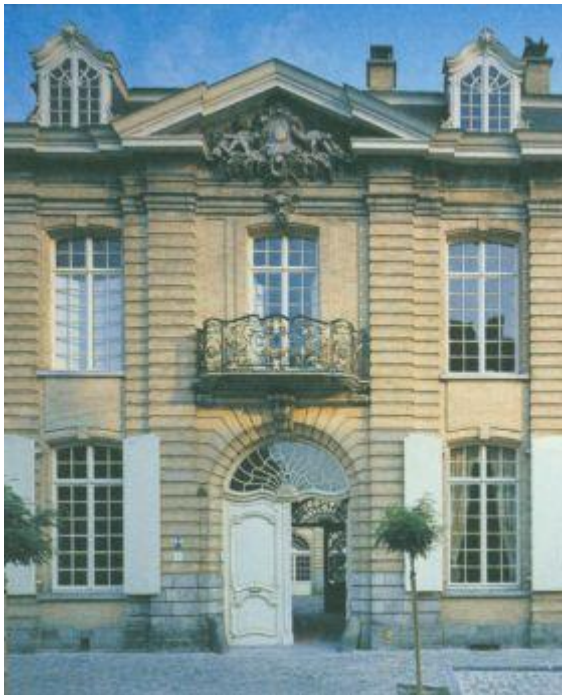
Jos Vanackere

15 enthousiaste leden van onze vereniging nemen deel aan een heuse (her)ontdekkingsreis van Ieper en de Moeren. Frederik Demeyere stond in voor de algemene organisatie en een batterij gespecialiseerde gidsen stond garant voor de nodige expertise doorheen deze excursie.

Ieper Dieper

Merghelynckmuseum

Na de koffie of thee in Het Zilveren Hoofd wacht Ivan Wussen te 9.30u stipt ons op aan de monumentale deur van het historisch hotel, nu Arthur Merghelynck Museum, ontworpen door de Rijselse architect Thomas Gombert in een overgangsstijl van rococo naar neoclassicisme.

Façade van het Arthur Merghelynck Museum

In ijltempo vertelt de gids, Ivan Wussen, ons de ontstaansgeschiedenis van dit imposante herenhuis. *“F.I. Merghelynck gaf opdracht tot de bouw ervan in 1774. Nadat de achterkleinzoon van de bouwheer het in 1892 had gekocht, werd het in 1894 zijn privé-museum, gewijd aan de levensstijl van de adel in de 18e eeuw.*

In 1915 werd het gebouw verwoest, maar de collectie werd gered. In 1932-1934 werd de heropbouw naar oorspronkelijk plan aangevat door J. Cloquet en voltooid door P. Saintenoy. Het is gereconstrueerd en gestoffeerd als een 18de-eeuwse patriciërswooning”.

Als vereniging voor oudheidkundig bodemonderzoek kijken we begrijpelijk uit naar het bezoek aan de archeologische zaal, ondergebracht in de koetshuizen, waar de resultaten van talrijke (nood)opgravingen didactisch liggen uitgesteld in tafel- en muurvitruines onder de veelzeggende naam *“Ieper Dieper in de tijd”*. Talrijke merkwaardige voorwerpen uit de middeleeuwen illustreren het wel en wee van de lakennijverheid die Ieper roem en rijkdom bracht. De meeste voorwerpen zijn afkomstig uit de arbeiderswijk St.-Michielsparochie (Verdronken Weiden) en dateren uit de 14de eeuw. Dat zal ons de intergemeentelijke archeoloog Jan Decorte (ARCHEO₇) vertellen in een zeer boeiende en aangename stadswandeling onder schitterend herfstweer!

Ontstaan van Ieper

Het is niet duidelijk wanneer Ieper is ontstaan. Van Romeinse bewoning werden er tot nog toe geen sporen teruggevonden. De geschiedenis en Jan Decorte leren ons dat in 902 graaf Boudewijn II van Vlaanderen aan de waterkant van de *Ieperlee* (waterloop) een wal zou gebouwd hebben. Deze nederzetting lag tussen twee armen van deze Ieperlee en was belastingplichtig tegenover de Karolingische keizer. De villakerk, die bij de landhoeve werd

gebouwd, kreeg Sint-Maarten als patroonheilige.

Toen de Noormannen onze streken kwamen teisteren, begonnen de lokale machthebbers, in ons geval de graven van Vlaanderen, met het aanleggen van versterkingen. Zo werd er een mottekasteel gebouwd op een eilandje tussen twee armen van de Ieperlee. Het is dan ook tijdens de 10de eeuw dat de ontwikkeling van de stad begint, rond twee kernen: een bestuurlijk centrum in het noorden (*St.-Maartensparochie*) en een handelsnederzetting in het zuiden (*St.-Pietersparochie*). Beide kernen worden beschermd door waterlopen, grachten, aarden wallen en palissaden en kunnen met poorten zichzelf van de buitenwereld afsluiten.

In de 10-11de eeuw was de Ieperlee een klein riviertje dat verbinding gaf met het waddengebied van de IJzer, waar schapen graasden. Hun wol werd met sloepen naar Ieper gevoerd. Al vlug groeien de beide stadsdelen naar elkaar toe door de zich steeds uitbreidende handel en lakennijverheid die een belangrijke bevolkingstoename met zich zou meebrengen.

De eerste grachten verworden al vlug tot afvoergeulen. De *lakennijverheid* maakte Ieper groot en zo groeide ook het belang van de Ieperlee. Die werd voor een stuk rechtgetrokken. Door de verdere groei van Ieper tot een stad van 40.000 inwoners werd de Ieperlee een 'riole'. Daarom hebben de Fransen, die in de 2de helft van de 17de eeuw Ieper in hun macht hadden, beslist om de rivier te overvelven van de ene kant van de stad tot aan de andere, vanaf de *Rijselpoort* tot aan de *Boezingepoort*.

Wij starten met een kort bezoek aan de plaats waar de vroegere St.-Maartensparochie moet gelegen hebben en met een vluchtige kijk op het *Lapidarium* aan de noordzijde van de huidige St.-Maartenkerk, de kathedraal van het voormalige bisdom Ieper. Er zijn nog grafplaten zichtbaar, beschadigde sculpturen en fragmenten van de in 1914-

1918 vernielde kerk. Het vormt een 15de-eeuws gotisch overblijfsel van de 12de-eeuwse St.-Maartensproosdij.

Lapidarium aan de noordzijde van de St.-Maartenskerk

Dan trekken wij naar de Grote Markt via de overwelfde loop van de Ieperlee, de Rijselstraat in naar de Gotisch-Romaanse *St.-Pieterskerk*, opgetrokken in ijzerzandsteen en kern van het tweede ontstaanshart van Ieper. Vanaf hier zal onze sympathieke intergemeentelijke archeoloog pas goed in zijn element komen als hij de opgravingen op de *Verdronken Weiden* kan uit de doeken doen. Ooit was dit een vooruitgeschoven verdedigingswerk, opgetrokken in 1678. Bij oorlogsbedreiging werd dit gebied onder water gezet. Het gebied is een open landschap van 40 ha langs de zuidelijke Ieperse stadsrand. Deze archeologische site bezit een grote historische betekenis. Jan Decorte vertelt:

“Eind augustus beslisten het Agentschap voor Natuur en Bos en de Vlaamse Milieumaatschappij, eigenaar van het terrein, om beheerswerken uit te voeren in dit natuurgebied, ter bestrijding van een exotische woekerplant. Hierbij werd een gebied van ongeveer 4 ha met zo'n 15 tot 20 cm afgegraven.

In de Verdronken Weiden is dit genoeg om resten van de middeleeuwse St.-Michielswijk bloot te leggen. Van 1993 tot 2001 werd er door het toenmalige Instituut voor het Archeologisch Patrimonium opgegraven voor de aanleg van een spaar- en wachtbekken. Daarbij zijn verschillende gebouwen, wegstructuren,

havenstructuren, sporen van lakennijverheid, ... aangetroffen. Uniek aan de site is dat de wijk werd opgericht rond 1250 en na het beleg van 1383 door Engelsen en Gentenaren nooit meer werd heropgebouwd, zodat de 13de- en 14de-eeuwse sporen bijna niet zijn verstoord, niet door latere verbouwingen en de impact van de Eerste Wereldoorlog ook binnen de perken bleef".

Gids en intergemeentelijk archeoloog van ARCHEO₇ Jan Decorte

Vandaag is de Verdrongen Weide een wachtbekken voor de Bollaertbeek, de waterloop die vanaf de vestingsmuren de leperlee wordt en ook een spaarbekken aangelegd voor drinkwater. De overblijvende graslanden worden als natuurterrein beheerd.

Na een complexe historische uitleg over de Bourgondische geschiedenis van Ieper en met de visuele localisatie van het *Opperhof* en *Neerhof* vanop het huidige *Zaalhof*, gaat het wandelend verder naar de *Predikherentoren* die deel uit maakt van de 14de eeuwse Bourgondische vestingsmuur. Deze hoektoren ontleent zijn naam aan het kloosterdomein van de Dominicanen of Predikheren, dat dichtbij lag. In de Franse tijd werd de toren verlaagd en omgebouwd door Vauban tot

geschutplatform. Voor de toren ligt in de brede Majoorgracht, een driehoekig eiland als voorversterking. Aan het Kruitmagazijn nemen we met een applaus afscheid van deze deskundige gids.

Restanten van de Predikherentoren

Ons busje brengt ons naar de kaasboerderij 'De Moerenaar' (Middenweg 7, 8630 Houtem-Veurne) waar wij het middagmaal – met kazen die ons verbazen - gebruiken. Denoo Martine presenteert een rijk palet geurige kazen en een paar heerlijke glaasjes wijn als instap naar de rondrit in het mysterieuze Moereengebied. Onze gids is Miguel Boutry, een kind van de Moeren. Hij is er geboren en zijn ouders zijn nog steeds woonachtig in de Moerensteenweg.

Aan tafel te 'De Moerenaar'

De Moeren

Ligging en ontstaan

Op Wikipedia lezen we: "**De Moeren** is een klein landelijk polderdorpje in het westen van de Belgische provincie West-Vlaanderen en een deelgemeente van Veurne. Het dorp is gelegen op de gelijknamige droogmakerij, die verder ook nog de Franse gemeente De Moeren (Les Moères) en een deel van Adinkerke omvat. Het dorp heeft geen echte kern; het gemeentehuis was gevestigd in het klein gehuchtje Moeresmisse. De ruim 100 inwoners wonen vooral in de boerderijen verspreid over het land, 3200 ha groot waarvan één derde op Belgisch grondgebied. Aan het einde van de middeleeuwen bestond het gebied van De Moeren uit een laaggelegen moeraslandschap met twee grote poelen, de Kleine en de Grote Moere. Al vanaf het begin van de 17de eeuw is er getracht De Moeren in te polderen; hoewel dat enkele malen gelukt is, werd het gebied later toch weer overstroomd. Pas in 1826 werd het definitief drooggelegd. Thans behoren de Moeren tot de rijkste landbouwgronden van Veurne-Ambacht".

Miguel Boutry, de gids van de V.O.B.o.W.-excursie door De Moeren

Onze praatgrage en vlot vertellende gids maakt van deze 'droge' of moeten we zeggen 'natte' geschiedenis een spannend en bij wijlen een sterk aangrijpend verhaal. Hoe is dit moeras ontstaan? Miguel legt ons uit dat er een paar gangbare theorieën zijn, zoals turfafgraving in de Middeleeuwen?

Recent geologisch onderzoek door o.a. prof. Cecile Baeteman schijnt dit te weerleggen; er was immers geen veen aanwezig in de binnenmoeren enkel in de buitenmoeren, te zien aan de zwarte kleur van de aarde. Zijn ze gegroeid uit een oude zeelagune afgesneden door de Cabourduinen in de jaren 1200?¹

Een typisch zicht in De Moeren

Wat in elk geval zeker is, is dat ze meerdere malen overspoeld zijn en dat er meerdere pogingen nodig waren om ze droog te leggen en dat ze bij oorlogstijd vaak 'strategisch' onder water werden gezet. Uit de geschiedenislessen herinneren wij ons vooral de 1ste poging door Wenzel Cobergher in opdracht van de aartshertogen Albrecht en Isabella. Miguel frist ons geheugen even op:

"In 1620 begon het leegpompen, na het aanleggen van een 8 kilometer lange Ringsloot, met daarnaast een dijk. 22 windmolens, eerst met scheprad, later met een schroef van Archimedes, pompten het water weg. In 1622 vielen de eerste delen droog, maar door diverse problemen volgde de definitieve drooglegging pas in 1626. 19 jaar later werd het gebied weer gedeeltelijk onder water gezet als verdediging van de stad Duinkerke, belegerd door koning Lodewijk XIV van Frankrijk.

¹ Meer over deze nieuwe inzichten en problematiek zie op internet de interessante bijdrage van Sam De Decker en Koen Himpe: "Meetekerkse Moeren: landschaps- en bewoningsgeschiedenis".

De St.-Karelsmolen in De Moeren in de Debarkestraat.

In 1746 kreeg de Franse graaf d'Hérouville uiteindelijk toestemming het Franse deel van De Moeren droog te maken. Het water werd ditmaal met een soort stoomgemaal weggepompt en via een speciaal afwateringskanaal in zee gespuid. Na twee jaar lag het grootste deel van het gebied opnieuw droog. Enthousiast door dit succes verkreeg d'Hérouville in 1760 toestemming ook het Oostenrijkse deel te ontwateren. In 1766 was ook dit werk voltooid. De verkaveling volgde grotendeels het patroon van de eerste droogmaking door Cobergher. De waterhuishouding werd nu geregeld door 14 windmolens. Nog voordat de kavels goed en wel door de in geldnood verkerende d'Hérouville uitgegeven waren, zorgde een dijkbreuk in 1770 ervoor dat het gebied opnieuw blank kwam te staan. De graaf ging hierdoor bankroet, net als Cobergher een eeuw voordien.

Een van de schuldeisers van d'Hérouvilles compagnie, de Hollander Vandermey, waagde vanaf 1780 een derde poging tot inpoldering maar zonder veel succes. De gebroeders Herwyn wel: zij hadden een klein deel van De Moeren dat niet tot de

concessie van Vandermey behoorde, succesvol ingepolderd. Vandermey sloot daarop in 1787 een contract met hen om ook de rest in te polderen en dit lukte.

De wiekenloze St.-Gustaafsmolen in De Moeren in de Debarkestraat.

Dijkbreuken volgden in 1793 en 1798, maar het gebied kon telkens snel worden drooggemalen. Toen de concessie van Vandermey in 1800 afliep, nam de Franse staat het beheer over. Zij herstelde in 1808 het oorspronkelijke afwateringskanaal en in 1826 was de 3de drooglegging definitief ten einde.

Enkel in W.O. II, in 1940 door de geallieerden en in 1944 door de Duitsers, werd het gebied wederom onder water gezet. Doordat hierbij zout water gebruikt was, moesten nadien massale kalkuitstrooiingen (nu nog zichtbaar) de vruchtbaarheid van de Moeren herstellen. In 1950 volgde de voorlopig definitieve drooglegging".

Moerduivels

*In de historische roman *Moerduivels* (1952)² van Fred Germonprez wordt dieper ingegaan op de mystieke, legendarische, dekselse Moerduivels. Wie ze waren? Miguel vertelt:*

² In tweede druk (1954) onder de titel *De zee laat niet meer los*.

"Waren het achtergebleven Spaanse soldaten of grijpt de naam terug naar de tijd toen er turf werd gestoken in de Moeren. Hiervoor werden gevangenen (rabouwen) als een soort dwangarbeiders ingezet. Zij leefden en woonden tussen de turfhopen. Hierdoor hadden zij permanent een donkere huidskleur. Bovendien waren dit, gezien hun verleden, keiharde kerels (duvels) die enkel leefden om te overleven en waren hun huid en kledij doordrongen van de stank die de turf en rottende bestanddelen uit de Moeren verspreidden.

Reus Jan de Moerduivel uit Adinkerke

Een legende vertelt dan weer het verhaal van ontsnapte rovers die na het opnieuw onder water zetten van de Moeren hun toevlucht zochten in de kerktoeren van het dorp De Moeren, die nog boven het water uitstak. Hun aanvoerder zou Jan de Moerduivel genoemd hebben. Toen tijdens een storm hun bootje lossloeg, zouden de rovers in de toeren van honger omgekomen zijn. In Adinkerke leeft de reus Jan de Moerduivel verder in de rijke folklore van deze mooie streek al moet het waaien en regenen om hier de ware en harde levensomstandigheden van toen her te beleven".

Onze gids brengt ons langs de Bergenvaart, via 't Zwaantje (drinkplaats), de St-Karelsmolen (met de schroef van Archimedes), de wickenloze

Gustaafsmolen, nu eigendom van Willem Vermandere, de strategische sluis van Houtem, verder langs de 'Kleine Stinkwaard' (een kanaal), naar het wachthuisje van de 'vliegende commiezen' (douaniers).

Tijdens de busrit kunnen wij nog een mooie glimp opvangen van het neoclassicistisch kasteel St.-Flora. Opgericht in 1851 voor dhr. Moissenet; oorspronkelijk als jeneverstokerij ontworpen, maar als hoevegebouwen benut. Wij vernemen dat het tijdelijk de verblijfplaats was van de Koninklijke Familie tijdens WO I en dikwijls het toneel was van belangrijke ontmoetingen tussen staatshoofden en soms ook van meer 'romantische' en verdoken gebeurtenissen.

Façade en toren van de St.-Laurentiuskerk te Steenkerke

Omstreeks 16.00 u nemen we afscheid van onze gids die ons gedurende 2 u de 'ware' geschiedenis van de Moeren en zijn duivels openbaarde zonder ook maar één minuut ons te vervelen. Een hele krachttoer en zeker voor herhaling vatbaar maar dan eens onder gure weersomstandigheden.

Op voorstel van de voorzitter en op sterk aandringen van menigeen trekken wij tenslotte naar Steenkerke voor een kort bezoek aan de gerestaureerde St-Laurentiuskerk recht tegenover het huis van Willem Vermandere. Wij sluiten de excursie af in het vernieuwde dorpscafé "Kunstemaecker", op de hoek van de Steengracht West en de Steenkerkestraat, waar iedereen naar hartelust zijn dorst kan lessen in een stemmige omgeving.